

MEVLÂNA'NIN ÇAĞINA VE ÇAĞIMIZA TESİRLERİ

Dr. Ahmet GÜZEL

Meram Dr. Ali Rıza Bahadır İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni

ÖZET

Büyük bir mütefekkir, büyük bir şair, büyük bir mürşit olan Mevlâna çok yönlü, çok boyutlu bir fikir adamı olarak dikkat çeker. Mükemmel bir şekilde yetişmiş, devamlı surette mükemmel insan (insan-ı kâmil) yetiştirmenin gayretini vermiştir. Yaşadığı devirden günümüze kadar örnek yaşantısıyla, evrensel fikirleriyle insanlığa rehber olmuştur. O, içinde yaşadığı toplumun sorunlarını çok iyi tespit etmiş, yerinde ve zamanında çözümler sunmuştur. Mevlâna, insanlarla ilişkilerinde toplumun hiçbir kesimini dışlamamış, hepsini kucaklamış, kılıç, kalem ve kelâm ehlini birbirine kenetlemeye, birlik beraberlik içinde yaşamaya, kardeş olmaya çağırmıştır. Selçuklu sultanları başta olmak üzere, vezir ve emirlerle, ulema ve mutasavvıflarla sıkı dialog kurarken, toplumun diğer kesimlerini ihmal etmemiş, onlarla da ilişkilerini sürdürmüştür. Mevlâna'nın tesiri sadece yaşadığı dönemle sınırlı kalmamış, örnek yaşantısının, her dem tazeliğini koruyan fikir ve eserlerinin tesiri çok geniş bir zaman ve mekâna yayılmıştır. İnsanlık XIII. asırdan günümüze kadar büyük bir tecessüsle onu daha da yakından tanımaya, anlamaya çalışmaktadır. Mevlâna; Yunus'tan Şeyh Galib'e; İkbâl'den Goethe'ye kadar birçok kalem erbabına ilham vermiş, Türk İslâm medeniyetine, Doğu ve Batı Dünyasına ışık olmuştur. Eserleri, 200'den çoğu İngilizce olmak üzere onlarca dile çevrilmiş, insanlığın bu ışıktan istifade etmesine imkân sağlanmıştır. Mevlâna'yı kendisini yetiştiren hocalarından, çağdaşları olan ulema ve mutasavvıflardan, çağlar boyunca insanlığa rehberlik eden toplum önderlerinden farklı kılan önemli sebepler vardır. Bu sebeplerin tespiti Mevlâna'nın tesir gücünün, etki alanının belirlenmesinde önemli ipuçları vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Celâleddin Rumî, Muîneddin Pervane, Mesnevî, Konya, Hacı Bektaş-ı Veli

MAWLANA'S INFLUENCES ON HIS AND OUR AGES

Dr. Ahmet GÜZEL

Meram Dr. Ali Rıza Bahadır İmam Hatip High School, Teacher of Religious Courses.

ABSTRACT

Mevlana who is a great philosopher, poet and guide attracts attention as a versatile and multi-dimensional thinker. He was brought up perfectly and he continuously made an effort to nurture the perfect human. He was a guide for mankind from his era to the present time with his model-life and universal thoughts. He determined the problems of the society in which he lived and offered congruous and timely solutions for them. Mevlana, in his relationships with mankind, didn't exclude any part of the society and embraced all of them, invited the owners of pen, sword and utterance for being clamped together, living corporately and being brothers and sisters. While he was tightly getting in touch especially with Seljuk's Sultans and viziers, emirs, ulema and thinkers, he didn't neglect the other parts of the society and kept the relations on. Mevlana's influence not only was limited with his era but also the influence of his model-life, his thoughts and works – keeping their freshness in every moment – spread to a quite time and space. The mankind from the 13th century to our present time has been trying to know and to understand him more and more with a great interest. Mevlana gave inspiration to many utterance experts such as from Yunus to Sheykh Galip, from İkbâl to Goethe and he was a light for Turkish-Islamic Civilization and also for European and Asian Civilizations. His works were translated – more than two hundreds into English – into tens of languages, with this way a chance was created for mankind to profit from this light. There are some important and original reasons which make Mevlana different from his teachers, from coeval ulema and thinkers, from the community leaders who have been a guide to mankind for ages. Determining these reasons gives clues for Mevlana's power of influence and setting his influence area.

Key Words: Mevlana, Jalal al-Din al-Rumi, Muineddin Pervane, Mesnevi, Konya, Hacı Bektaş-ı Veli.

GİRİŞ

Tarih, Hz. Âdem (a.s.)'dan günümüze kadar uğruna ömürlerin vakfedildiği, yaşamlarını insanlık için meydan malı mezat etmiş, bir elmas misali kendilerine yansıyan ışık huzmelerini cömertçe beşeriyete yansıtmış, bir anlamda kendileri için değil, insanlık için yaşamış nice gönül erleri münevverleri barındırmıştır içinde.

Mevlâna, bu gönül erleri aydınlar kervanında sekiz asırdır dur-durak bilmeksizin yol almış mümtaz şahsiyetlerden biridir. Onun için "Peygamber değil, ama kitabı var" denilmiştir. Kur'ân ve Sünnet gibi iki evrensel kaynaktan ilham alan Mevlâna, gerek yaşantısıyla, gerek fikirleriyle sadece içinde yaşadığı devri ve Anadolu'yu değil; o günden bu güne kadar Doğu ve Batı'nın fikir hayatını etkilemiştir. İşte bundan dolayı bu gün sadece İslâm âlemi değil, Batı âlemi de büyük bir tecessüsle onu daha da yakından tanımaya, anlamaya, fikirlerinden istifade etmeye çalışmaktadır.

Bu makalede Mevlâna'nın içinde yaşadığı muhite ve çağlar ötesine yaptığı tesirleri incelerken; aynı zamanda onun tesir gücünü artıran belli başlı amillerin tespitini de yapmaya çalışacağız.

1- MEVLÂNÂ'NIN İÇİNDE YAŞADIĞI MUHİTE TESİRLERİ

Mevlâna, Anadolu'da kurulmaya başlayan yeni kültürümüzün unsurları arasında büyük bir kaynaşma ve birleşme temin eden derin bir ruh ve hamle adamıdır.¹ "Mevlâna'nın şöhreti 40 yaşından itibaren yavaş yavaş bütün Anadolu'ya yayılmaya başladı. Hürmetkârları her yerde pek ziyade idi ve esasen kendisi de devrinin bütün mütefekkirleri ve âlimleriyle temas ediyor, hepsinin üzerinde çok kuvvetli ve derin bir tesir bırakıyordu. Ancak o devirde Anadolu'da anlaşılan şekilden çok farklı bir tasavvufa doğru gittiği için bu hâl, dostları yanında biraz da düşmanlarının zuhuruna sebep olmuştu. Mevlâna'nın bedîî tasavvufu yalnız mistik dünya görüşünü şiirle ifade etmekten ibaret kalmıyordu. Yeni bir semâ' şekli, yeni bir musiki, hâsılı yeni bir hayat tarzı ibdâ ediyordu. Bu sebepten mutaassıp muhitlerde de Mevlâna'ya karşı bir aleyhtarlık başlamıştı. Bütün bunlara rağmen onun eserlerindeki kuvvet, şahsiyetinin nüfuz ve tesiri, muhitinin yavaş yavaş büyümesine ve hemen bütün Anadolu'yu kaplamasına mani olamıyordu. Tabiidir ki bedîî zevkleri itibariyle sanat telâkkilerine daha müsait olan büyük şehirler bundan en ziyade ve daha çabuk müteessir oluyorlardı."²

Mevlâna'nın içinde yaşadığı muhite tesirlerini; Ulema ve Mutasavvıflara Tesirleri, Selçuklu Sultan, Vezir ve Emirlerine Tesirleri, Toplumun Diğer Kesimlerine Tesirleri alt başlıkları altında incelememiz mümkündür.

a) Ulema ve Mutasavvıflara Tesirleri

Mevlâna'da, tasavvufî dehanın yüksek ifadesi vardı. Sûfî şairlerin muhteşem manzarasına bakarken, biz onu, ulu bir dağın zirvesinde görürüz. Mukayesede,

¹ Ülken, H. Ziya, "Mevlâna'nın Muhiti," Edebiyatımızda Mevlâna, der.: Hilmi Yücebaş, İstanbul, 1959, s. 15

² Çelebi, Asaf Halet, *Mevlâna ve Mevlevilik*, İstanbul, 1957, s. 37

bundan evvelki ve sonraki mutasavvıf şairler, dağ silsilesi eteğindeki tepeciklerdir. İbret, düşünce ve lisanın tesiri, sonraki asırlarda kuvvetle hissedilir. Farsçayı okumaya muktedir her sûfi, arkasından onun, aksi ispat edilmeyen rehberliğini kabul etmiştir.³

Hacı Bektaş-ı Veli (ö. 669–1271 / 735–1335 (?)), devrin ileri gelen simalarından birisidir. Eflâki, Hacı Bektaş-ı Veli'nin, Mevlâna'yla ilişkisi hakkında şu rivayeti aktarır:

Hacı Bektaş, nakibi şeyh İshak'ı birkaç müritle birlikte Mevlâna'nın yanına göndermiş ve Mevlâna'dan: "Ne istesin, ne istiyorsun, dünyada kopardığın kıyamet nedir?" diye sordurmuştu. Buna sebep de dünyanın bütün büyük ve küçüklerinin Mevlâna hazretlerine teveccüh etmeleri idi..."⁴ Şeyh İshak'tan aldığı bilgiler neticesinde Hacı Bektaş "...Şimdi ey dervişlerim! Mevlâna'nın saltanat ve ululuğu bizim tasavvurumuza ve teşbihlerimize sığmaz. O mana timsalinin فرمانına itaatten başka bizim için yapılacak şey yoktur," diye ilâve etti. Bunun üzerine hepsi baş koyup mürit ve halis muhip oldular.⁵ Bu rivayetin temkinli karşılanması gerekir. Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlâna'yı tezkiye edebilir, görüşlerini saygıyla karşılayabilir. Ancak müritlerinin hepsinin Mevlâna'ya intisap ettiğini kabul etmek güçtür. Çünkü Hacı Bektaş'ın hitap ettiği muhit ile Mevlâna'nın hitap ettiği muhit, özellikle fikrî açıdan birbiriyle uyuşmamaktadır. Ayrıca bu rivayetin kabul edilmesi, o anda Hacı Bektaş'ın daha önce savunduğu tüm değerleri bir kenara atması anlamına gelmektedir.

Rivayetlerden anlaşıldığına göre Hacı Bektaş'ta, Mevlâna hakkında duyduğu haberlerden dolayı bir merak, bir arayış hâsıl olmuştur. Yani o, arayan, merak eden bir pozisyondadır. Mevlâna'nın onun hakkında herhangi bir arayışa, araştırmaya girmemesi de kendisinde mevcut olan öz güvene, kendi kendine ve hatta başkalarına da yeter kapasitede olduğuna delâlet eder.⁶

Schimmel, Mevlâna —Hacı Bektaş karşılaştırmasını şöyle yapmıştır: "Bütün coşkun ve heyecanlı hâllerine rağmen Mevlâna, sanatla şekillenmiş bir hayat üslubuna çok daha önem veriyordu. Böylece de o, yöre halkının haddini bilmeyen ölçsüz derviş gruplarına hayran olduğu veya onun çağdaşı Hacı Bektaş-ı Veli'nin yoluna gittiği bir dönemde, kentlilerin önderi ve mürşidi olmuştur. Yüzyıllar içerisinde Hacı Bektaş'ın tekkeleri, Türk tasavvufunun son derece enteresan bir fenomeni hâline gelmiş ve Türk Divan şiirinden bağımsız kendine has bir şiir ortaya koymuştur. Ayrıca Hacı Bektaş-ı Veli'nin Yeniçerilerle çok sıkı bir bağı vardı. Buna karşılık Mevlâna'ya bağlı dergâhlar, halkın en seçkin ve kültürlülerini —sultan da dâhil—cezp ediyor ve müzisyenlerin, şairlerin ve hattatların toplandıkları bir yer hâline geliyordu."⁷

Mevlâna, meşrep bakımından uyuşmadığı Hacı Bektaş-ı Veli'ye herhangi bir şekilde cephe almamış, bir yerde köylü kesimin eğitimini, irşadını ona bırakmış;

³ Nicholson, Reynold A., *Mevlâna Celâleddin Rûmî*, çev.: Ayten Lermioğlu, İstanbul, 1973, s. 25

⁴ Eflâki, Ahmet, *Âriflerin Menkıbeleri*, çev.: Tahsin Yazıcı, İstanbul, 2001, I, 597

⁵ Eflâki, I, 599

⁶ Güzel, Ahmet, *Aşkın Simurgu -Bir Mevlâna İncelemesi-*, Konya, 2007, s. 302

⁷ Schimmel, Annemarie, *Mevlâna Celâleddin Rûmî (Ben Rüzgârım Sen Ateş)*, çev.: Senail Özkan, İstanbul, 2000, s. 32–33

kendisi de şehirlielerin, şiir ve sanat erbabının irşadıyla ilgilenmiştir. O daha çok münevverlere hitap etmiş, aristokrasi ve şehir çevresinde etkili olmuştur.

Belh'ten göç ettiği zaman Bahaüddin Veledî (ö. 628 / 1231), Şam'da İbn Arabî (ö. 638 / 1240)'yle görüşmüştür. Bu esnada Mevlâna'yı gören İbn Arabî'nin: "Sübhanallah! Bir Okyanus, bir denizin arkasında gidiyor," dediği rivayet edilmektedir.⁸ Mevlâna, eğitim amacıyla Şam'a gittiği zaman da İbn Arabî'yle görüşmüş, sohbetinde bulunmuştur.⁹ Mevlâna'nın "Cebel-i Saliha" içinde inciden bir hazine vardır / Biz onu istemek için Şam denizine gittik,¹⁰ ifadelerinden de İbn Arabî'yle bir gönül bağının olduğu akla gelebilir. Ancak bu bilgilerden hareketle bu iki mutasavvıfın önemli ölçüde birbirlerinden etkilendikleri sonucunu çıkaramayız.

"İbn Arabî'nin Mevlâna'dan etkilenmesi" konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Sadettin Nüzhet; "Şeyh-i Ekber namıyla maruf İbn Arabî Mevlâna'nın tılsımından etkilenmekten kendini alamamış, "bazılarının dediği gibi" ifadesiyle, Mevlâna'nın "Halk arasında âşıklığının sıhhati anlaşıldı; fakat kime âşık olduğumu bilemedim," beytini Füsûsü'l- Hikem'ine almıştır,"¹¹ derken; Mithat Bahari Beytur da "İbn Arabî'nin Fütûhati'nda "Mevlâna'nın Hz. Dâvûd (a.s.) neşesinde olduğunu,"¹² belirttiğini söyler. Ancak bu görüşlerin ihtiyatla karşılanması gerekir.

Mevlâna, Mesnevî'yi 1258'li yıllarda yazmaya başlamış, 1269 yılında bitirmiştir.¹³ İbn Arabî 638/1240 yılında vefat etmiştir. Bu durumda İbn Arabî'nin Mesnevî'den herhangi bir beyti eserlerine alması söz konusu olamaz. Mehmet Aydın, Mevlâna'nın vahdet-i vücud konusunda İbn Arabî ile tam olarak aynı çizgide görülmediğini, İbn Arabî'den hem metot, hem muhteva bakımından ayrıldığını¹⁴ söyler. Eva de Vitray Meyerovitch de, aynı paralele izahatlar yaparak İbn Arabî ile Mevlâna arasında herhangi bir etkileşimin olmadığı tezini savunur. Ona göre: "Mevlâna hiçbir zaman İbn-i Arabî'nin ismini hatırlatmamıştır. O, daima Hallac'tan, Senâî'den, Attâr'dan büyük bir saygı ile bahsetmesine rağmen; İbn-i Arabî'den bahsetmemiştir. Oğlu Sultan Veled de babası ile ilgili kişilerden bahsederken, Şeyhu'l-Ekber'den söz etmez."¹⁵

⁸ Beytur, Midhat Bahari, *Mesnevî Gözüyle Mevlâna-Şiirleri Aşk ve Felsefesi*-, İstanbul, 1965, s. 91; Lermioğlu, Ayten, "Mevlâna Celâleddin-i Rûmî," V. U. M. K., Konya, 1982, s. 174; Satoğlu, Abdullah, *Mevlâna'nın Hocası Seyyid Burhaneddin*, y. yok, 1965, s. 12

⁹ Sipehsâlâr, Feridun b. Ahmed, *Mevlâna ve Etrafındakiler (Risale)*, çev.: Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1977, s. 35

* Saliha (Salihiye); İbn Arabî'nin defnedildiği, Kâsiyyun Dağı'nın eteğindeki köyün adıdır. (Bkz.: Ulu-dağ, Süleyman, *İbn Arabî*, Ankara, 1995, s. 55-56

¹⁰ Nüzhet, Sadettin, *Mevlâna*, İstanbul, 1932, s. 10; Kayaoğlu, İsmet, *Mevlâna ve Mevlevîlik*, Konya, 2002, s. 14

¹¹ Nüzhet, s. 10

¹² Beytur, s. 67

¹³ Fûrzanfer, Bedüzzaman, *Mevlâna Celâleddin*, çev.: F. Nafiz Uzluk, İstanbul, 1986, s. 143-144; Çelebi, A. Halet, s. 63; Gölpinarlı, Abdülbaki, *Mevlâna Celâleddin*, İstanbul, 1985, s. 116, 119; Çelebi, Celâleddin, *Mevlâna'da İlim*, Konya, 1996, s. 37

¹⁴ Aydın, Mehmet, "Muhiddin-i Arabî ve Hz. Mevlâna Yaklaşımı," I. M. M. K., Konya, 1987, s. 305

¹⁵ Geniş bilgi için bkz.: Meyerovitch, Eva de Vitray, *Mesnevî (Mutlağın Aranışı)*, çev.: Mehmet Ay-
→→

İbn Arabî'nin üvey oğlu olup onun yolunu tutan Şeyh Sadreddin Konevî (ö. 673 / 1274), ilk zamanlarda Mevlâna'yı meşrep bakımından kınardı. Sonraları Mevlâna'nın büyüklüğünü anlamış, ona karşı sevgi, saygı göstermiştir.¹⁶

Mevlâna, Sadreddin'i ziyaret etmeye gittiği zaman, Sadreddin onu tam bir ağırlama ile karşılayıp kendi seccadesi üzerine oturtmuş, kendisi de onun karşısında iki dizi üzerine edeple oturmuştu.¹⁷ Şeyh Sadreddin, bir gün hadis dersi verirken Mevlâna, onun ziyaretine gelmiş, o, dersi Mevlâna'nın vermesi için ricada bulunmuş, Mevlâna onu kırmayıp o günkü hadis dersini vermiştir.¹⁸

Mevlâna da Şeyh Sadreddin'e değer vermiş, onu onore etmiştir. Bir cemaat Hz. Mevlâna'nın imamlık yapmasını istemişti. Şeyh Sadreddin de oradaydı. Mevlâna, dedi ki: "Biz abdâl kişi, biz her ne yerde ki varırız, otururuz, kalkarız. İmâmete tasarruf erbabı ve ağır başlı olan lâyıktır." Sonra, Şeyh Sadreddin'e işaret etti, o da imam oldu.¹⁹ Mevlâna'nın onunla samimiyeti o dereceye varmıştı ki, o, cenaze namazını Şeyh Sadreddin'in kıldırmasını vasiyet etmişti.²⁰

Şeyh Sadreddin'in bayılması üzerine Mevlâna'nın cenaze namazını kıldırın Kadî Siraceddin (ö. 682/1283);²¹ Mevlâna'nın teçhiz ve tekfin işini yapan Fakih İhtiyareddin,²² Mevlâna'nın yakın dostlarından. Karatay ve Atabekiye medreselerinde müderrislik yapan, Fıkh'ın Ebû Hanifesi, ilmin ummanı olarak nitelendirilen, müftü Şemseddin-i Mardini²³ de Mevlâna'nın sohbet halkasında bulunan yakın dostları arasında yer almaktaydı.

Mevlâna, Evhadüddîn Kirmânî (ö. 635/1238)'ye büyük bir hürmet beslerdi.²⁴ O, ilim öğrenmek için Şam'a gittiğinde Evhadüddîn'le Şam'da karşılaşmış, sohbet halkasına oturmuştu.²⁵

Ahi Evren (ö. m. 1261, 1280, 1329 (?)), Kutbuddin Şirazî (ö. 710 / 1310), Şeyh Sadî (ö. 691 / 1292), Şeyh Seyyid Burhaneddin (ö. 638 / 1240–41), Bahaüddin Kânî²⁶ gibi Mevlâna'nın çağdaşı olan tasavvuf erbabı şahsiyetler muhtelif zamanlarda Mevlâna'yla diyalog kurmuşlar, onun düşüncelerinden etkilenmişlerdi.

Konya kadısı Urmiyeli İzzeddin yıllarca Mevlâna'yla mücadele etmiş, fakat onunla dıştan dostluğunu kesmemişti. Şerefeddin Semerkandî, Hoca Şehabeddin, Fahreddin Sivasî, Hoca Nefiseddin, Mecdeddin Merağî, Bedreddin

din, Konya, 1996, s. 35–37

¹⁶ Gölpınarlı, Abdülbaki, *Divân*, İstanbul, 1971, LXXV

¹⁷ Eflâki, I, 475

¹⁸ Eflâki, I, 610

¹⁹ Molla Cami, Mevlâna Nureddin Abdurrahman b. Ahmed, Nefahatü'l- Üns min Hadarâti'l-Kuds, çev.: Kâmil Candoğan—Sefer Malak, İstanbul, 1971, s. 525

²⁰ Eflâki, II, 165; Molla Cami, s. 525; Füzûzanfer, s. 160; Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1966, s. 173

²¹ Eflâki, I, 565–566

²² Eflâki, II, 162

²³ Eflâki, I, 102, 327, 395, 485, 507, 531; II, 132, vd.

²⁴ Köprülü, s. 172

²⁵ Ülken, *agm.*, s. 15

²⁶ Kayaoğlu, *age.*, s. 35, 39–42; ayrıca bkz.: Kayaoğlu, İsmet, "Mevlâna'nın Çağdaşı Derviş Tarihçileri—Babalar—Kalenderler ve Diğeri," AÜİFD., Ankara, 1989, XXXI, 147

Yavaş gibi devrin ileri gelenleri Mevlâna'nın yakın dostları arasında yer alıyorlardı. Hele şeyhler onun en yakın dostu idiler. Başlı başına bir âlem olan Şeyh Ömer Sühreverdî (ö. 623 /1226 veya 632 /1234–35) dahi Bağdat'tan Konya'ya gelerek Mevlâna ailesinde misafir kalmış ve mensupları sonradan ona bağlanmışlardı. Evhadüddîn Hoyi, İzzeddin Köse, Şeyh Şemseddin Tebrîzî (ö. ?), Şeyh Nureddin, Şeyh Sadreddin bu mensuplardan bazılarıdır.²⁷

Konya kadısı İzzeddin, Amasya kadısı İzzeddin ve Sivas kadısı İzzeddin kendi asırlarının ulularındandı. Üçü birden gelip Mevlâna'nın müridi oldular.²⁸

Yunus Emre (ö. 720/1320), Mevlâna'nın hayranlarındandı. O, Mevlâna'nın Mesnevîsini devamlı mütalâa etmiş, o ilâhî sözlerden aldığı âşikane ilhamları yarıklı şiirlerinde terennüm etmiş, Mevlâna'nın ney'den dinlettiği iniltileri, Yunus, su dolabından dinletmiştir.²⁹ Celâleddin Çelebi, Yunus Emre'nin tarikat zincirinin Mevlâna'ya ulaştığını söyler ve şu silsileyi verir: Tapduk Emre'nin Yunus'un şeyhi olduğunda hiç şüphe yoktur. Tapduk, Barak Baba'nın halifesidir. Barak Baba, şeyhinin Saltuk Baba olduğunu söylemiştir. Saltuk Baba, Seyyid Mahmud Hayranî'nin halifesidir. Hayranî de Mevlâna'ya intisap etmiştir.³⁰ Onun, Mevlâna'nın eserlerinin tesirinde kaldığı Dîvânının birçok yerinde açıkça görülür.³¹ O, bazı şiirlerinde bizzat Mevlâna'nın adını zikretmiştir.³² Aşk denizine daldı/ Bahane yok bu işte/ Mevlâna'nın sohbetinde/ Saz ile işret oldu.³³ Yunus, Mevlâna'nın semâ' meclislerinde bulunmuş, Mesnevî'yi, Dîvân-ı Kebîr'i okumuş; Mevlâna'nın mazmunlarını bazen aynen, bazen tasarrufla kullanmıştır.³⁴ O, Mevlâna'nın tasavvufî hümanizmasının birçok unsurlarını, Tapduk Emre'den insancılığın heyecanını almıştır. Yunus'un şiirlerinde Mevlâna, sevgi ve saygı ile anılır. Şunu söyler onun için: Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kılalı / Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır.³⁵ Gerek tarikat silsilesi, gerek fikir yönüyle Yunus Emre, Mevlâna'nın meşrebini benimsemiş, onun yolundan gitmiştir. Hülya Küçük'ün şu tespiti kanaatimizce yerinde bir tespittir: "İbn Arabî ve Mevlâna; Şebusteri, Yunus ve Niyazi Mısri gibi tasavvuf edebiyatı sahasındaki prominent (seçkin) şahısları etkileyerek bir taraftan İslâm dünyasındaki İslâm anlayışına değişik veçheler katarken, diğer taraftan batıdaki İslâm imajını da önemli ölçüde değiştirmişlerdir."³⁶

Evhadüddîn'in meşrebinden olan, Lemeât adlı eserin sahibi Fahreddîn-i Irakî (ö. 688/1289), Mevlâna'nın meclislerinde bulunmuştur. Kübrevîyye tarikatının kurucusu Şeyh Necmeddin Kübra (ö. 618 /1221)'nin halifesi, Mirsâdü'l-İbâd adlı eserin sahibi Necmeddin (Râzî) Dâye (ö. 654/1256) de bir ara Konya'ya gelerek

²⁷ Ülken, *agm.*, s. 20

²⁸ Eflâki, I, 276

²⁹ Beytur, s. 46

³⁰ Çelebi, Celâleddin, *Hız. Mevlâna*, Konya, 1996, s. 38–39

³¹ Köprülü, s. 267–268, 270, vd.

³² Timurtaş, Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul, 1993, s. 200

³³ Ergüven, Abdullah Rıza, *Bütün Yönleriyle Yunus Emre*, İstanbul, 1982, s. 32

³⁴ Gölpinarlı, Abdülbaki, "Mevlâna Yunus," Uluslararası Yunus Emre Semineri (6–8 Eylül 1971)

³⁵ Eyüboğlu, Sebahattin, *Yunus Emre*, İstanbul, 1972, s. 17–48

³⁶ Küçük, Hülya, *Tasavvuf Tarihine Giriş*, İstanbul, 1997, s. 243

Mevlâna'yla görüşmüştür. Kadı Siraceddin'in derslerine devam eden, Şam'da Atabekiye medresesinde müderrislik yapmış olan Safiyeddin-i Hindi (ö. 715/1315) onun çağdaşdır.³⁷ Safiyeddin, Penbefürûşan (Pamukçular) medresesinin müderrisi idi. Önce rebap dolayısıyla Mevlâna'ya karşı idi. Sonra ondan özür dileyip müridi oldu.³⁸ Bu özrün kabulünde Sultan Veled'in tavassutlarının etkili olduğu³⁹ rivayet edilir.

Mevlâna'nın dikkat çeken müritleri arasında Çelebi Celâleddin Feridun, Siraceddin Paybertî (Bayburtî), Bahaüddin-i Bahrî, Şemseddin-i Sivasî, Müderrisoğulları (Evlâd-ı Müderris), Kerimeddin Baktemur, Selâhaddin Fakih, Nizameddin Hattat, İzzedin-i Erzincanî, Alâeddin-i Amasî (Amasyalı)⁴⁰ gibi kişiler de vardı.

Zamanın Hipokrat'ı Rum hekimlerinin ileri gelenlerinden Ekmelüddin Tabip, Mevlâna'nın müridiydi.⁴¹ Ekmelüddin, diğer saray doktoru Gazanferî ile birlikte Mevlâna'nın hastalığıyla ilgilenmişti.⁴²

Mevlâna'nın çevresinde sayısız müritler, hafızlar, sazı ve sesi güzel sanatkâr kişiler de vardı. O vakit için daha bir önemlisi; ressam da vardı. Bu ressamlardan, adı, hatta eserleri, bize kadar gelmiş olanlar arasında Aynüddeve, Bedreddin Yavaş, Şihabeddin, Alâeddin Siryanus, Kaluyan zikredilebilir.⁴³

Mevlâna'nın muhitinde sadece şeyhlerden, din bilginlerinden oluşan insanlar değil, aynı zamanda müspet ilimlerle uğraşan kimseler de bulunmaktadır. Bunlar arasında Mevlâna'ya tepki gösteren, onu eleştirenler çıksa da neticede Mevlâna'nın cazibesine kapılmışlar, onun değerini anlamışlardır.

Yaşadığı çağda birçok tarikat, ilim ve tasavvuf alanında sivrilmiş çok sayıda karizmatik kişi varken Mevlâna'nın bir kutup hâline gelmesi, her şeyden önce onun ilim ve tasavvuf erbabıyla, sanatkârlarla iyi ilişkiler kurduğunu gösterir.

b) Selçuklu Sultan, Vezir ve Emirlerine Tesirleri

Mevlâna'nın Konya'ya gelişinden vefatına kadar devleti yöneten sultanların hepsi ona karşı saygı ve sevgide kusur etmemişlerdir. O, Sultan Alâeddin (ö. 634/1237)'e mürsit ve dost idi.⁴⁴ Sultan İzzeddin Keykavus II (ö. 677/1279) onun müridi idi; Mevlâna'ya sık sık ziyaretlerde bulunur, bazı konularda fikir danışır, nasihat isterdi.⁴⁵ Mevlâna, ona "oğul" diye hitap ederdi.⁴⁶ Bilhassa Sultan Rükneddin (ö. 665/1266)'in ve hanımı Gumac Hatun'un Mevlâna'ya büyük bir itimat ve muhabbeti vardı.⁴⁷ Mevlâna'nın "oğul" diye hitap ettiği sultanlardan biri

³⁷ Gölpınarlı, *Divân*, LXXV

³⁸ Eflâki, I, 496

³⁹ Fûruzanfer, s. 171

⁴⁰ Sipehsâlâr, s. 150

⁴¹ Eflâki, I, 196

⁴² Sipehsâlâr, s. 113

⁴³ Kabaklı, Ahmet, *Mevlâna*, İstanbul, 1976, s. 79; ayrıca bkz.: Uzluk, Şahabettin, *Mevlâna'nın Ressamları*, Konya, t. y., s. 11, 13, 17, 20-21

⁴⁴ Nicholson, s. 19; Çelebi, Asaf Halet, s. 33

⁴⁵ Eflâki, I, 669; II, 292

⁴⁶ Kayaoğlu, *age.*, s. 42

⁴⁷ Çelebi, Asaf Halet, s. 38

de Rükneddin idi ve o Mevlâna'nın müritlerindendi.⁴⁸ O ve eşi Gumac Hatun, Mevlâna'dan feyz alırlar, semâ' meclislerine iştirak ederlerdi.

Selçuklu sultanlarının yanı sıra birçok sultan, vezir ve emirler Mevlâna'nın yakın dostları arasında yer alıyordu. Mu'ineddin Pervane (ö. 676/1277)'nin yakın dostları arasında Mevlâna'nın müstesna bir mevkii vardı. Onunla münasebetleri çok sıkıydı; sarayında kendisine ziyafetler, sohbetler tertip eder ve ziyaretlerinde kusur işlemez, irşatlarından daima faydalanır, kendisine ve müritlerine ihanatlarını eksik etmezdi. Mevlâna, ona "Uluğ Pervane, Pervane-i A'zam, Kutluğ Uluğ Pervane, Pervane Beğ" diye hitap eder, ilim adamlarına, talebelerine ve dervişlerine yardımlarını yazardı.⁴⁹ Mevlâna, gerek Fihî Mâ Fih'te,⁵⁰ gerek yazdığı mektuplarında ona bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Mu'ineddin'e gönderdiği toplam 25 mektup, vergi yükünün affını, bir mazlumun başışlanması, muhtaçlara yardım talebini ve teşekkür beyanını ihtiva eden mektuplardır.⁵¹ Mevlâna, mektuplarından birinde ona "Emirler padişahı, mazlumların imdadına yetişen, gerçeğe yardım eden"⁵² ifadeleriyle iltifat etmiştir. Mu'ineddin'in hanımı Gürcü Hatun, Mevlâna'nın has müridelerinden biriydi. O, ressam Aynüddeve'ye Mevlâna'nın resimlerini yaptırmıştır.⁵³

Eflâki'nin "velilerin makbulü, itibarlı bir emir, hayır sahibi ve her şeyden haberdar olan eşsiz bir adam" diye nitelendirdiği Emîr Taceddin Mu'tez b. el-Horasanî, Mevlâna'nın has müritlerinden birisiydi. Mevlâna onu sultanın emirlerinin hepsinden çok sever ve ona -Horasanlı olduğu için-"hemşehri" diye hitap ederdi. O, Mevlâna'nın huzuruna geldiği zaman müritler çok sevinirlerdi.⁵⁴

Mevlâna'nın yakın dostları arasında zikredilen diğer devlet adamları şunlardır: Sahib Ata Fahreddin (ö. 687/1288), Celâleddin Müstevfî, Emineddin Mikâil, Hatroğulları (Evlâd-ı Hatır), Melikü's-Sevahil Bahaüddin Cica'nın (Caca'nın) oğlu Nureddin, Meceddin Atabek, Celâleddin Karatay,⁵⁵ Alâmeddin Kayser, Bedreddin Gühertaş; Müzehhebeddin,⁵⁶ Emîr Sükkerci, Melik Şemseddin, Emîr Âdil, İltermiş Han, Mesud Bey, Şucaeddin İnanç Bey, Togan Paşa, Şucaeddin İlyas Bey ve Konya'dan başka Lâdik, Bayburt, Kayseri gibi uzak yerlerin ileri gelen devlet erkânı.⁵⁷ Mevlâna'nın mektuplarında bu kişilerin birçoğunun ismi sık sık geçmektedir. Gölpınarlı, mezkûr devlet erkânı hakkında geniş bilgi vermiştir.⁵⁸

48 Sipehsâlâr, s. 87

49 Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1971, s. 524

50 Mevlâna, Celâleddin Rûmî, *Fihî Mâ Fih*, çev.: Meliha Ülker Tarıkâhya, İstanbul, 1985, s. 82, vd.

51 Kayaoğlu, *age.*, s. 43; mektuplar için bkz.: Mevlâna, Celâleddin Rûmî, *Mektuplar (Mektubât)*, çev.: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1963, s. 77, 244-261

52 Mevlâna, *Mektuplar (Mektubât)*, s. 77

53 Eflâki, I, 648; Uzluk, s. 11, 13

54 Eflâki, I, 431-432; benzer rivayet için ayrıca bkz.: Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 525-526

55 Eflâki, I, 308, 406-407

56 Kayaoğlu, *age.*, s. 43

57 Ülken, s. 19; ayrıca bkz.: Küçük, Osman Nuri, "Mevlâna'nın Moğol Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları -I-", *Tasavvuf Dergisi*, yıl: IV, sayı: 11, Ankara, 2003, s. 280

58 Geniş bilgi için bkz.: Mevlâna, *Mektuplar (Mektubât)*, s. 244-261, devlet erkânı hakkında bilgi

c) Toplumun Diğer Kesimlerine Tesirleri

Mevlâna, sadece elit tabakadan insanlara tesir etmemiş, halkın her kesimiyle ilgilenmiştir. O, içten, samimî bir halk dostudur. Mektuplarında sık sık kullandığı “Tatlı suyun başı kalabalık olur”⁵⁹ ifadesi, insanlarla ilişkilerinde yansımaları bulmuş, bir tarikat kurmadığı hâlde, etrafı insan kalabalıklarıyla dolup taşmıştır.

Mevlâna ilmin, irfanın ve şairce duyusun bulunduğu bir bilge kişi olarak, toplumun gündelik hayatıyla yakından ilgilenmiş ve insan ruhunun problemlerine ikna edici çözümler sunmuştur. Taşdığı aşk ve istiğrak hâli, onu çevresinden ve gündelik hayattan uzaklaştırmamıştır.⁶⁰

O, insanlarla ilgilenirken, Hz. Peygamberimiz (s.a.v.)’in davet metodlarının temel umdelerinden olan “Müjdeleyiniz, korkutmayınız; sevdiniz nefret ettirmeyiniz” prensibini şiar edindi. O, insan fıtratının tekdüze olmadığını, iyi hasletleri de, kötü hasletleri de barındırdığını göz ardı etmedi. Bu sebeple onların fıtratını tamamen değiştirmek gibi sonuçsuz bir gayret göstermedi; fıtratlarını doğru yöne kanalize etmenin gayretini verdi ve bunda da başarılı oldu.

Hakikî mürşit, inandığı hakikatleri halkın seviyesine indirerek değil, herkesin anlayabileceği bir dille anlatır ve ona muhtaç olanları onun seviyesine yükselterek vazifesini yapar.⁶¹ Mevlâna, irşat görevini yerine getirirken, halkın mizacını, anlayış kabiliyetini ve seviyelerini göz önünde bulundurdu. Kelâmını da, kalemini de halk için seferber etti. Şöyle söyler: “Herkes mizacına göre şerbet veririm.”⁶²... “Ben kunduracıyım; deri çok, fakat ben ayağın büyüklüğüne küçüklüğüne göre keser dikerim.”⁶³... “Sözde verdiğim misaller, maksadı anlatmak için vasıtaadır. Halkın anlaması için vasıta şarttır.”⁶⁴... “Ey hatip, su üstüne nakış yapma! Herkesin anlayamayacağı sözler söyleme, kısa kes! Çünkü dinleyen uyumuştur.”⁶⁵

Onun halkla ilişkilerinde dikkatimizi çeken karakteristik özelliklerinden birisi de, yufka yürekli oluşu, karıncayı bile incitmek istemeyen bir kişi oluşudur. Şu sözlerinden rahatlıkla bunu anlayabiliyoruz:

“Benim bir huyum var; kimsenin benden incinmesini istemiyorum. Semâ’ ederken bazı kimseler bana çarpıyorlar. Bazı dostlar onların bu hareketlerine engel oluyorlar. Bu benim hoşuma gitmiyor. Hâlbuki onlara, belki yüz defa “benim yüzümden kimseye bir şey demeyin, kimseyi üzmeysin, ben buna razıyım,” dedim.”⁶⁶

Mevlâna, Anadolu padişahlarının, emirlerinin itibarını kazandığı hâlde, daha çok fakirlerle ilgileniyordu. Onun müritlerinin çoğu alt tabakadan, hor, hakir görülen kimselerdi. O, kapısını padişahlara kapattığı hâlde, adı sanı belli olmayan-

→ →
için bkz.: *age.*, s. 220–261 ilgili kısımlar

⁵⁹ Mevlâna, *Mektuplar (Mektûbât)*, s. 78, 89, 138, 178, vd.

⁶⁰ Karaismailoğlu, Adnan, *Mevlâna ve Kültürümüz*, Konya, 2005, s. 27

⁶¹ Yaşar, Selahaddin, *Mevlâna –Hayatı, Sanatı ve Tefekkürü–*, İstanbul, 1988, s. 40

⁶² Mevlâna, Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, çev. ve şerh.: Tahirü'l-Mevlevî, İstanbul, t.y., III, 1134

⁶³ Mevlâna, *Fihî Mâ Fih*, s. 169

⁶⁴ Mevlâna, *Mesnevî*, V, 66

⁶⁵ Mevlâna, *Mesnevî*, IV, 281

⁶⁶ Mevlâna, *Fihî Mâ Fih*, s. 116

larla, sanat sahiplerinin ıslahı, eğitimi ile uğraşüyor, onlarla konuşuyor, onları iyi-liğe, doğruluk yoluna çağırıyordu.⁶⁷ Muhammed Hadim, Erzincanlı Hakim Alâeddin, Mevlâna'nın şefaatiyle idamdan kurtulan ve aslen Rum olan Alâeddin Siryanus, Konya Ahilerinin başı Ahi Ahmet Şah, Kazzaz Ahi Ahmet, çiftçi Ahi Ahmet Seydavarî, Ahi Natur, resmini yapan Rum ressam Aynüddeve, mimar Tebrizli Bedreddin, marangoz Bedreddin, beşikçi Şeyh, neyzen Hamza, debbağ Hüsameddin, Rum ressam Kaluyan, hânende Kemal, rebap çalan Ebûbekir, pamukçu Nasıreddin, marangoz Mahmut, Hacı Emine, hânende Şerefeddin... çulhalar, terziler, tabaklar, esnaf, işçi, sanatkâr, Müslüman, Hıristiyan... halktı, onun dostları.⁶⁸

Mevlâna, Konya'da yaşayan gayrimüslimlerle de diyalogunu koparmadı, davasından taviz vermeden, onları Hakka, hakikate davet etti. Mevlâna'nın görüşleri, aradaki ayrılıkları kaldırdı; Hıristiyanları Müslümanlara yaklaştırdı.⁶⁹ Onlardan birçok kimse bu davete uyup hidayete kavuştu. Mevlâna'nın zuhurundan vefatına kadar 18 000 kâfirin Müslüman ve mürit olması,⁷⁰ vefatı anında gayrimüslimlerin sergiledikleri tavırlar, bu konuda fikir vermektedir. Mevlâna'nın gayrimüslimler tarafından bu derece sevilip sayılması, itibar görmesi; şüphesiz onun onlara gösterdiği müsamaha ve kişisel tutumundan kaynaklanmaktadır.

Mevlâna, hayattayken bir tarikat kurmamıştı. Ancak o vefat ettiği zaman örnek yaşantısıyla, evrensel fikirleriyle, doyumsuz eserleriyle arkasında açık bir kapı bırakmıştı. Mevlâna'nın vefatından sonra şeyh olan Hüsameddin, sülûk yoluna aît ne varsa, hepsini yerine getirdi; Mevlâna'nın âdet ve usullerine uydu. Hüsameddin'den sonra halifelîğe geçen Sultan Veled, babasının bıraktığı açık kapıyı sonuna kadar araladı; Mevlevî tarikatını kurup esaslarını belirledi, Mevlevîhaneler açtı, etraf şehirlere halifeler tayin etti.

2- MEVLÂNÂ'NIN ÇAĞLAR ÖTESİNE TESİRLERİ

a) Türk Edebiyatına Tesirleri

Günümüz anlamında kitle iletişim araçlarından mahrum olunan dönemlerde, halkın bilgilendirilmesinde şairler etken rol oynuyorlardı. Dolayısıyla saray, kalemi güçlü olan şairlere sahip çıkıyordu. Bu bağlamda Mevlâna'nın şiirlerini halka ulaşımda bir vasıta olarak kullandığını söyleyebiliriz.

Anadolu'daki şiirin tarihi ve anlam dünyası, Mevlâna ile bütünleştirilmelidir.⁷¹ Anadolu'da Türk Edebiyatına ait ilk ürünler XIII. yüzyıla aittir. Elimizde bu dönemden önce Anadolu'da yazılmış eser yoktur. Bu asırda Mevlâna, hacimli ve muhtevalı eserleriyle Türk Edebiyatının Anadolu'da gelişmesine ve yayılmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.⁷²

İnsanlığa isyan eden, insanın insanlığını reddeden ve bu âlemdeki değerini

⁶⁷ Fûruzanfer, s. 195

⁶⁸ Gölpınarlı, *Dîvân*, s. LXXI; ayrıca bkz.: Kayaoğlu, *age.*, s. 44-45

⁶⁹ Kayaoğlu, *agm.*, AÜİFD., XXXI, 154

⁷⁰ Eflâki, II, 184

⁷¹ Karaismailoğlu, Adnan, "Klâsik Türk Şiiri Geleneğinde Mevlâna'nın Yeri ve Edebi Miras Tartışmaları," X. M. M. K., Konya, 2002, s. 135

⁷² Yeniterzi, Emine, *Mevlâna Celâleddîn Rûmî*, Ankara, 1997, s. 97

inkârda bulunan bir cemiyete Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî gelip, çınlayan şiirleriyle, İslâm'ın doğru düşüncesini temsil ederek, ümitsiz edebiyatın yıkıntısı altında, yıkılmış ve gerilemiş şiirin arasında gömülü olan insan kerametini harekete geçirmeye başladı. Coşkun bir dille, iman ve belagatle insanın kerametini ve insanlığın faziletini teganni etti. Nihayet cemiyette canlılık başladı. İnsan kendi şerefini ve değerini bilir oldu. İslâm edebiyatı da, bu ürcûze kuvvetiyle teganni ile sallandı. İslâm şairleri bu yönde şiirler yazdı ve aynı tele vurdu. Tasavvuf âleminde de, yeni hareket başladı. Bunun adına "insanlıkla övünme" diyebiliriz.⁷³

O, Şems'in keşfettiği en mükemmel enstrümandır ki, işte, 800 yıldan beri onun varlığından doğan yüksek musiki zihinlerde, götüllerde ve bilinç düzeylerinde onun mükemmel ritmiyle ve uyum içinde izlenmektedir. Ve 800 yıl sonra da biz o sesi dinliyor, yorumluyor, anlamaya çalışıyor, sevgi, barış ve huzur dünyasının kapılarını onun yolunda arıyoruz.⁷⁴

Sadece Mevlâna'nın değil, belki bütün tasavvufî edebiyatın en meşhur mahsulü olan Mesnevî, öteden beri İslâm âleminin her sahasında, özellikle Hint, İran ve Anadolu Türkleri üzerinde, daha yazıldığı zamandan başlayarak fevkalâde tesirli olmuştur.⁷⁵

Yunus Emre'nin yanı sıra Âşık Paşa, Nesîmî gibi şairler de onun şiirlerinden ilham almışlardır. Fuzûlî'lerin, Nef'î'lerin, Nâbî'lerin, Şeyh Galip'lerin ve bu arada yetişen büyük şairlerimizin sözlerindeki en ruhlı nüktelere ve mazmunlara, Mevlâna'nın Mesnevîsi ve Dîvân-ı Kebîri birer ilham selsebili olmuştur.⁷⁶

Bugün his ve gönül ülkemizi süslemekle kalmayan ve sesimizi hâlâ dünyaya duyurabilen yegâne seslerimiz olan Dede Efendiler, İtrî'ler ve daha birçok besteci; Nef'î, Şeyh Galib gibi divan edebiyatımızın medar-ı iftiharları; yüzlerce hattat, hakkâk, tezhibci, şair, âlim, edip ve daha birçok sanatkar, hep bu gönül gözü ile güller yetiştiren Mevlevî tekkelerinin irfanımıza birer ikramıdır.⁷⁷

Mevlâna'nın Türk edebiyatına yaptığı tesir konusunda çalışmalar yapan Faruk Kadri Timurtaş ve Emine Yeniterzi, Mevlâna'dan etkilenen edebiyat ustaları hakkında geniş bilgiler aktarırlar. Yazarlarımız Mevlâna kaynağından beslenen sanatkarlarımızın isimlerini şu şekilde verirler:

Ahmet Fakih, Sultan Veled, Yunus Emre, Gülşehri, Âşık Paşa, Hüdâyî Sâlih Dede, Mu'îni Dede, Ömer Rûşenî, Şâhidî, Yusuf Sineçak, Fevrî, Fedâyî, Bursalı Rahmi, Sinoplu Sefâyî, Derviş Nigâhî, Ârifî, Nef'î, Neşatî, Enis Dede, Ahmet Fâsîh Dede, Âdem Dede, Şeyhülislâm Bahayî, Mezahi, İbrahim Cevrî, Nâbî, Mustafa Sâkıb Dede, Süleyman Nahîfî, Neylî, Manisalı Birrî, Adni Receb Dede, Fennî, Münecimbaşı Ahmed Dede, Konyalı Nesib Dede, Nayî Osman Dede, Şeyh Galib, Esrar Dede, Neyyir Dede, Hulûsî Dede, Yenişehirli Avni Bey, Saîd Çelebi, Konyalı Şem'î, Şeref Hanım, Leylâ Hanım, Râmiz Abdullah Paşa, Per-

⁷³ Nedvî, Ebu'l-Hasen, Hz. Mevlâna (Duygu ve Düşüncede Tazelik), çev.: M. Eminoğlu, Konya, 1986, s. 120-121

⁷⁴ Araz, Nezihe, *Çağdaş Kauramlar Işığında Tebrizli Şems'in Kişiliği*, V. U. M. K., Konya, 1982, s. 124

⁷⁵ Köprülü, s. 194

⁷⁶ Beytur, s. 50

⁷⁷ Yaşar, s. 138

tev Mehmet Paşa, Zîver Paşa, Hakkı Paşa, Şerif Reşit Paşa, Nazım Paşa,⁷⁸ Keçecizâde İzzet Molla, Sünbülzâde Vehbi, Enderunî Fazıl, Sürûrî,⁷⁹ Âsâf Hâlet Çelebi, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Remzi Akyürek, Tâhiru'l-Mevlevî, Veled Çelebi (İzbudak), Midhat Bahari Beytur, Feridun Nafiz Uzluk, Ahmed Avni Konuk, Abdülbaki Gölpinarlı, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Mehmet Önder, Feyzi Halıcı, Veysel Öksüz, Şefik Can, Amil Çelebioğlu.⁸⁰

Her biri Mevlâna hayranı olan, onun kaynağından beslenen bu simalar gerek yazdıkları eserleriyle, gerek sundukları tebliğleriyle Anadolu'nun taşına toprağına Mevlâna nefhasını üfürmüşlerdir.

Mevlâna, yalnız yaşadığı zamanda sevilmemiş, bıraktığı mühim eserler elden ele, dilden dile nakledildikçe onu seven ve hayran olanlar bu mihver etrafında toplanma ihtiyacını duymuşlar, onun hazzettiği şeyleri ihya etmişler, yalnız Mesnevîsini ve Dîvânını okumakla kalmayarak bilhassa pek sevdiği musikiyi, semâ'ı ve sohbetlerinin havasını da yaşatmaktan zevk duymuşlardı.⁸¹ Mevlevî tarikat şeyhinin Osmanlı İmparatorluğu zamanında tahta çıkan Halife-Sultana bizzat kılıç kuşandırma imtiyazına sahip olmasından,⁸² bu tarikatın tesir gücünü anlayabiliriz.

b) Doğu'ya Tesirleri

Mevlâna'ya duyulan sevgi ve bağlılık, sadece Anadolu'da sıkışıp kalmadı; asırları deldi, zaman ve mekân hudutlarını aştı. Onun sesini duyan şark âlemi, Mevlâna'dan istifade etmekte gecikmedi. Buhara'nın ve Deşt'in bilginleri başta olmak üzere birçok bilgin ve şeyh ardı arası kesilmeden Rum'a geliyor, Mevlâna'yı ziyarette bulunuyor ve o manalar denizinden inciler elde ediyorlardı. Bir gün Buhara ve Semerkant'tan 20 kişi gelerek ona mürit oldu ve Konya'ya yerleşti.⁸³ Aynı şekilde kısa süre içinde İran, Arabistan ve Anadolu'nun değişik yörelerinden gelerek Mevlâna'nın toplantılarına katılanlar, ona karşı derin bir sevgi ve saygı besleyenler oldu.⁸⁴

Mevlâna'nın vefatından üç yıl sonra müritlerinden biri olan Ahmedî Rûmî, Hindistan'a gitti. Dakâiku'l-Hakâyik ve Rakâiku't-Tarâik adıyla tanınan Mesnevî hakkındaki ilk tefsiri muhtemelen 1325'te kaleme aldı. Bu gün hâlâ Pakistan'da tahsil görmüş bütün aileler Mesnevî'de geçen hikâyeleri bilirler. "Ömer ve Rum Elçisi," "Musa Çoban" hikâyelerini bilmeyen yoktur. Bunlar basit birer hikâyeden ibaret olmayıp üstün ahlâk kaidelerinin birer ifadesidir.⁸⁵ Pakistan'ın manevî babası Muhammed İkbâl'in eserlerinde Mevlâna'nın tesiri rahatlıkla hissedilmektedir.⁸⁶

⁷⁸ Yeniterzi, s. 97-101

⁷⁹ Timurtaş, s. 319-323, 332, vd.

⁸⁰ Yeniterzi, s. 100-101

⁸¹ Çelebi, Asaf Hâlet, s. 196

⁸² Hitti, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev.: Salih Tuğ, İstanbul, 1980, I, 673

⁸³ Eflâki, I, 464

⁸⁴ Eyüboğlu, İsmet Zeki, "Mevlâna Celâleddin ve Mevlevîlik," Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, 1982-83, VII, 5219

⁸⁵ Mian, Beşir Ahmed, *Mevlâna'nın 677. Ölüm Yılına Anma Maksadıyla Verdiği Konferans Metni*, Ankara, 1950, s. 3

⁸⁶ Schimmel, s. 8

Mevlâna, Acem şairleri arasında Kıvamüddîn Sencânî, Nimetullah Kûhistânî, Seyyid Kâsimü'l-Envâr gibi mühim muakkıbleri bulunan, daha bunlar ayarında bir takım şairler üzerinde tesiri görülen, tarihçilerle, tezkirecilerin ve mutasavvıfların eskiden beri cidden büyük hürmet ve tekrimine mazhar olmuştur.⁸⁷ Ayrıca Doğu'da şöhreti yaygın Şeyh Yusuf b. Ahmed, İranlı şair Abdülaziz, Şeyh Sâdi-i Şirâzî, Molla Cami, Bedüzzaman Fûruzanfer gibi şair ve yazarlar da Mevlâna'nın kaynağından beslenmişlerdir.⁸⁸

c) Batı Dünyasına Tesirleri

Dünya tarihinde eşi olmayan Türk dehasının gerçekleştirdiği kansız, sessiz, sedasız vuku bulan ve hâlâ etkisi devam eden fikrî ve manevî fethin sahibi Mevlâna'nın eserleri, Batı'nın da manevî fethini hazırladı. Son devirlerde maddî âlemin çorak sınırına varan Batılılar, manaya yönelmişler, huzuru maneviyatta aramaya başlamışlardır. Kimi Mevlevî semâ'ıyla, kimi musikisiyle ilgilenererek, onların ardında gizli olan aradıkları hakikati bulmaktadır. Farsça; Hint-Avrupa dilleri grubuna girdiği için Avrupalılar biraz gayretle Farsçayı öğrenmekte, Mevlâna'nın eserlerini okuyup aydınlanmaktadır.⁸⁹

Mevlâna hakkındaki etütler ve tercümelemler en çok Alman, İngiliz ve Fransız dillerinde yazılmıştır. Bugün bu eski ve yeni müsteşriklerin çalışmaları neticesinde neşrettikleri birçok makaleler, kitaplar ve tercümelemler Mevlâna'yı Batı âlemine tanıtmış ve sevdirmiş, böylece birçok garp muharrirleri ve şairleri de ondan, ya doğrudan doğruya hayranlıkla bahsetme imkânı bulmuş veya hiç değilse tesiri altında kaldıklarını bariz hatlarıyla belirtmek fırsatını elde etmişlerdir. Mevlâna'nın hayatını yalnız Eflâki'nin tezkiresinin tercümesini yapan Clément Huart değil, pek popüler bir Fransız romancısı olan Mırian Harry bile çok cazip bularak 1945'te onun adıyla renkli ve güzel bir eser hazırlamış ve bastırmıştı. Bu kitap Mevlâna'nın yalnız yüksek fikir dünyasının değil, halkın ve topluluğun sevdiği ve anladığı bir şahsiyet olduğunu belirtmektedir.⁹⁰

Yunan yazar I. M. Panayotopulos, Mevlâna'nın kendisini nasıl cezp ettiğini şöyle ifade etmiştir:

“Mevlâna'nın yaşamına ve eserine dair çalışmalardan, şiirlerden pek çok şey öğrenmiş oldum. Goethe'nin ona nasıl hayran olduğunu, Maurice Barreés'nin onu ne kadar sevmiş olduğunu öğrendim. Mevlâna, insanı ara bir yerde bırakmaz: ya seni ilgisiz bırakır, ya da esir alır. Beni esir aldı. Ne kadar bir süre için mi? Bunu bilmiyorum. Kendisi baştan çıkarıcı bir güzelliğin timsalidir. Benim en saklı beklentilerime uymaya gelen bir kimsedir; ama tüm benliğimi kaplamaya değil... Varmış olduğu sonuçlar, benim sonuçlarım değil; belki de, sırf, doludizgin giden bir rüyada sonuçlar olmayacağı için...”⁹¹

Batı'da Mevlâna ve eserleriyle ilgili olarak yapılan belli başlı çalışmalar şunlardır:

— — —

⁸⁷ Köprülü, s. 196

⁸⁸ Yeniterzi, s. 102-106

⁸⁹ Çelebi, Celâleddin, *Hz. Mevlâna'da İlim*, Konya, 1996, s. 36-37, 41

⁹⁰ Çelebi, Asaf Halet, s. 55

⁹¹ Panayotopulos, I. M., *Benzersiz Mevlâna*, çev.: Kriton Dinçmen, İstanbul, 2003, s. 11

J. de Wallenbourg (ö. 1806) Mesnevî'nin tercümesini yapmış, bu tercüme, 1799'da Beyoğlu'nda çıkan yangında yok olmuştur.

J. Von Hammer-Purgstall (ö. 1856) Mesnevî ve Dîvân-ı Kebîr'den tercüme-ler yapmıştır. Yazarın "Persian Literature" adlı eseri 1818 yılında Viyana'da yayımlanmıştır.

Friedrich Ruckert (ö. 1866) Mevlânâ'nın 44 gazelini Almancaya çevirmiştir. Almanca olarak "Mystische Ghaselen nach Dschelaleddin Rumi," adıyla ilk bas-kısı 1821 yılında yapılan eserin daha sonra muhtelif baskıları yapılmıştır. Olduk-ça ilgi gören bu şiirler sonraki yıllarda Franz Schubert ve Richard Straus gibi kompozitörler tarafından bestelenirken, Polonya'nın tanınmış kompozitörlerin-den Ukrayna asıllı Karol Szymanowsky de (ö. 1937) Mevlânâ'nın bir gazelini "Mevlânâ Senfonisi" adıyla bestelemiştir. Bu senfoni ilk kez 1922'de Boston Senfoni Orkestrasıyla icra edildikten sonra çok beğenilmiş ve dünyanın sayılı or-kestralarının repertuarına girmiştir.

Rosenzweig —Schwannau —George Rosen ve Von Hussard, Mesnevî ve Dî-vân-ı Kebîr'den Almanca; Redhouse —Whinfield ve Palmer ise İngilizce tercüme-ler yapmışlardır.

Reynold A. Nicholson (ö. 1945), Dîvân-ı Kebîr'deki bazı gazelleri tercüme etmiş, Mesnevî'nin de tercüme ve şerhini yapmıştır. Nicholson'ın Mevlana Celaledin Rumi adlı eseri de Ayten Lermioğlu'nun çevirisiyle 1973 yılında İs-tanbul'da yayımlanmıştır.

Arthur J. Arberry (ö. 1969), "The Rubaiyyat of Jalâleddin Rûmî, Select Translation in to English Verse" adlı eserini 1949 yılında Londra'da; "Mystical Poems of Rûmî" adlı eserini de 1968 yılında Chicago'da yayımlamıştır.

William Hastie, XX. yüzyılın başlarında Divandan seçtiği şiirleri, Friedrich Rückert'in çevirisinden faydalanarak "The Festival of Springs" adıyla yayımlamış ve Mevlânâ şiirlerinin Batıda tanınmasına katkıda bulunmuştur

Helmut Ritter (ö. 1971), Mevlânâ hakkında bazı etütlerde bulunmuştur. (MEB İslâm Ansiklopedisi'nin "Mevlânâ Celaledin" maddesi H. Ritter tarafın-dan kaleme alınmıştır.)*

Hans Meinke (ö. 1974), Mevlânâ'yla ilgili şiirler yazmıştır.

Mevlânâ hayranı Annemarie Schimmel (ö. 2003)'in, "The Triumphal Sun: A Study of the Works of Jalaloddinn Rumi," 1978; "Look! This Is Love," 1991; Rumi's World : The Life and Works of the Greatest Sufi Poet," 2001 adlı İngilizce eserleri ve "Aus Dem Diwan," 1986; "Rumi - Ich bin Wind und Du bist Feuer (Leben und Werk des großen Mystikers)", 2003; "Sufismus - Eine Einführung in die islamische Mystik," 2005 adlı Almanca eserleri Mevlana'nın Batı Dünyasına tanıtılmasında önemli ölçüde etkili olmuştur. Yazarın ayrıca "Mevlana Celaledin Rumi'nin Şark ve Garpta Tesirleri" (Konferans), Ankara, 1963; "Ben Rüzgârım Sen Ateş" (Mevlana Celaledin Rumi), çev. S. Özkan, İs-tanbul, 2000; "Aşk Mevlana ve Mistisizm," çev.: S. Özkan, İstanbul, 2002 adlı Türkçe eserleri de ülkemizde yayımlanmıştır.

Eva de Vitray Meyerovitch (ö. 1999), Mesnevî, Fihi Mâ Fih ve Mektûbât'ı Fransızca'ya tercüme etmiştir. "Le Livre du Dedans" 1982 yılında Paris'te yayımlanmıştır. "Mesnevi (Mutlağın Aranişi)" adlı eseri de Mehmet Aydın'ın çeviri-

siyle 1996 yılında Konya’da yayımlanmıştır. Mevlana’nın Divan ve Rubailerini üzerine de çalışmalar yapan yazar, onun bazı gazel ve rubailerini Almancaya çevirmiş, Mevlana’nın Batı Dünyasına tanıtılmasına katkıda bulunmuştur.

İréne Melikoff, Mevlâna’yla ilgili olarak “Les Baba Turcomans Contemporains de Mevlana” –Bildiriler-, Ankara, 1972; “Batı Humanizmasının Karşısında Mevlâna’nın Humanizması” V. U. M. K., Konya, 1982 çalışmalarını yapmıştır.

Flaman ressam Rambrant, Mevlâna’nın resmini yapmıştır.⁹²

Hilmi Yücebaş, Edebiyatımızda Mevlâna adlı eserinde Batı’da temayüz etmiş bazı yazarların Mevlâna’ya bakış açılarından şöyle bahsetmektedir:

“...Bir müsteşrik: ‘Peygamberler müstesna, kürre-i arz, Mevlâna’dan daha büyük bir insanın ayağını öpmemiştir,’ demişti. Büyük Fransız muharriri Maurice Barres: ‘Mevlâna Celâleddîn’in semâ’ ve teganni yüklü şiirini gördükten sonra, Dante’nin, Shakespeare’in, Goethe’nin, Hugo’nun eksik kalan taraflarını fark ettim’ derken, Alman şairi Goethe: ‘Mevlâna’nın şiiriyetinin yanında kendisinin çok zayıf kaldığını,’ söylemiştir. Prof. Dr. Annemarie Schimmel de: ‘Şimdi, ey kardeş, semâ’a hazırlanın ve ârifane bir sükut ile ney’in yanık bestelerine kulak verin. Yıldızların size gösterdikleri ahenkle, dostun etrafında dönün. Onu methetmek için gümüş yollarda mehtaplar parlayan dalların hafif rüzgârla titreyişi gibi eğilin. Onların ona gösterdikleri saygı gibi biz de ona baş keserek ihtiram gösterelim,’ diyor ve Alman şairi Hans Machzeit, ona bir şiirinde: ‘Ey Rûmî, ben sen olalı, çılgınlık sükûnet hâline geldi. Ben sen olalı şimal cenup, cenup da şimal oldu... Söyle senin semâ’ tarikatında mana olmayan söz var mı?’ diye sesleniyordu. Bir gazelinde ‘Bırak beni, güneş gibi ateşten bir harmanî giyeyim ve ateşle güneş gibi dünyayı aydınlatayım’ diyen Mevlâna’yı Avrupalılar ‘Doğudan doğan ikinci güneş’ diye anmaktadırlar.’⁹³

Onun adı Avrupa’da ve yakın zamanda da Amerika’da mistik vecdin şifresi hâline gelmiştir. Onun görüşleri çeşitli perspektiflerden yorumlanmış, ilham ettiği ve oğlu tarafından müesseseleştirilen Mevlevî Dergâhı, herkesin hayranlığını kazanmış ve hatta taklitleri bile kurulabilmiştir.⁹⁴

3- MEVLÂNA’NIN TESİR GÜCÜNÜ ARTIRAN BELLİ BAŞLI FAKTÖRLER

Mevlâna, hayatını insanlığın çilesini bir solukta tüketebilmenin çabasıyla geçirmiş, ömrünü insanlığa vakfetmiş, fikirleriyle, eserleriyle ölümsüzleşmiş ender şahsiyetlerden biridir. Şöhreti sadece yaşadığı devirle sınırlı kalmamış, çağlar ötesine taşmıştır. Öyle ki o, kendisinin yetişmesinde önemli ölçüde tesirleri olan babası Bahaüddin Veled, Seyyid Burhaneddin-i Tirmîzî, Şems-i Tebrîzî gibi şahsiyetler dâhil, o devirde temayüz etmiş meşhur mutasavvıfları, şairleri ve ilim erbabını bile gölgede bırakmıştır.

— — — —

* Bkz.: Ritter, Helmut, “Mevlâna Celâleddin,” İ. A., İstanbul, 1988, III, 53-58

⁹² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.: Yeniterzi, s. 106–110 ve Şimşekler, Nuri, “Batı Dünyasında Mesnevî ve Divân-ı Kebîr Üzerine Yapılan İlk Çalışmalar,” KTO Dergisi, Aralık-2006 sayısı, Konya, 2006

⁹³ Yücebaş, Hilmi, *Edebiyatımızda Mevlâna*, İstanbul, 1959, s. 7

⁹⁴ Schimmel, s. 8

Mevlâna'daki bu farklılığın sebebini, öncelikle onun yüreklere sinen, zihinlere hükmeden "tesir gücü"nde aramak gerekir. O, kime, neyi, ne kadar ve ne zaman vereceğini çok iyi bilmiş; bazen bir dokunuş, bir okşayışla, bazen manalı bir bakışla, bazen gönül kapan bir konuşmayla, bazen de örnek bir yaşayışla muhababını esir almıştır. "Hayatının hiçbir döneminde kimseden, herkesin anlayış derecelerini kendi anlayış derecesine çıkarmalarını beklememiş, herkesi, olduğu gibi "kendi zanları içinde," "kendi yeterince" kabul etmiştir."⁹⁵

Mevlâna, kendisine sunulan hazır dünyaları kabul eden insanlardan değildi. Onun en yüksek özelliği, kendisine sunulmuş hazır dünyaya yeni bir içeriği yerleştirmiş olmasıdır.⁹⁶ Klâsik, alışılmış bir tarzdan ziyade orijinal fikirler, metotlar geliştirmiştir.

Moğol istilâsının ve tahribinin yaraladığı, incittiği gönüllere ve sebep olduğu sosyal krizlere, onun nefesi hayat bahşederek yaşama şansı vermiştir.⁹⁷ O, içinde yaşadığı ıstırap içinde inleyen toplumun rahatsızlığını önce teşhis etmiş sonra dertlere derman reçeteler sunmuş ve sağlıklarına kavuşturmuştur. Onun hayatını iyi tetkik ettiğimiz zaman, sadece birkaç sıfatlı bir Mevlâna'yla karşılaşmayız. Sosyolog Mevlâna, Psikiyatrist Mevlâna, Hâkim Mevlâna, Hekim Mevlâna, Şair Mevlâna, Mutasavvıf Mevlâna, Fakih Mevlâna, Muhaddis Mevlâna, Müfessir Mevlâna, Mütefekkir Mevlâna, Âlim Mevlâna... gibi birçok sıfatlarla bezenmiş bir Mevlâna'yla karşılaşırız. İnsanların her yarasına neşter vurabilmesi onun bu çok yönlülüğünden kaynaklanmaktadır.

Mükemmel bir şekilde yetiştirilen Mevlâna, hayatı boyunca mükemmel insan (insan-ı kâmil) yetiştirmenin gayretini göstermiş; insanların acılarını, kederlerini, ümitlerini, yeislerini çok iyi tahlil etmiş ve onları en ideal bir metotla eğitmiştir.

Mevlâna pek az kişinin erişebildiği bir derinlikte, kendi çağındaki Doğu'nun anlam ve tarzını kavramış bulunmaktadır. Geçtikleri her yerde yokluk ve yıkım tohumlarını ekerek veya orada yerleşip devlet ve medeniyetler kurarak gelip geçen kavimlerin her biri, kendine has lisanı ile kendi tarih ve yazgısını onun yüreğine ve aklına naksetmiştir. Mevlâna, Selçuklular ve diğer Doğu kavimleri ile birlikte Haçlıları ve Bizanslıları anlamış ve kavramıştır.⁹⁸

O, Horasan'ın gayret ve cesareti ile Anadolu'nun bereketini ve hamiyetini kendi yapısında birleştirerek kalp atışlarından yüz hatlarına ve göz kavislerine varıncaya kadar her şeyi değişen; fakat kanı, canı ve imanı değişmeyen bu yeni vatanın yeni tip insanlarını, asırlarca dünyaya hükmedecek bir iman, ihlâs ve kuvvetle yetiştirmeye çalışmıştır.⁹⁹

Mevlâna kılavuzluk ettiği insanların zihinlerini, kalplerini zararlı düşüncelerden temizlemekle işe başlamış; kafalarındaki mal, mülk, makam, mevki hırsı, geçim kaygısı gibi geçici hevesleri imha etmiş ve özgür bir insan modeli oluşturmuştur. Çünkü ancak özgür bir insan şeytanın, nefsin rehberlik etmediği; gerçek

⁹⁵ Araz, Nezihe, *Aşk Peygamberi (Mevlâna'nın Hayatı)*, İstanbul, 2004, s. 141.

⁹⁶ Panayotopulos, s. 92.

⁹⁷ Aydın, Mehmet, "Mevlâna'nın Yaşadığı Çağın Sosyal Yapısı," II. M. M. K., Konya, 1986, s. 286.

⁹⁸ Panayotopulos, s. 93.

⁹⁹ Yaşar, s. 62

aklın, vesveseden uzak, mutmain bir kalbin; taklitten uzak, tahkikî bir iman ışı-
ğında hayatına yön verebilir. Mevlâna'ya göre özgür insan, Allah'a gerçek ma-
nada kul, köle olan insandır. Bu mertebeye yükselmiş insanın şahsiyeti gelişmiş-
tir; ufku geniştir, hedefi ötedirdedir.

İnsan yetiştirme anlayışında dikkatimizi çeken bir diğer husus, onun “hazır
yetiştirilmiş elemanlarla” ilgilenmek yerine, “eğitim ve kültür düzeyi düşük insanları”
eğitmeye, onları yetiştirmeye yönelmesidir.¹⁰⁰ O, “Mevlâna iyi insandır, ama et-
rafındakiler bilgisiz, kültürsüz insanlardır,”¹⁰¹ diyerek kendisini eleştirenlere al-
dırmadan bu uygulamasını sürdürmüştür. Onun yetiştirdiği, eğittiği kimseler, ön-
celikle kapasitesi olduğu hâlde eğitim imkânı bulamamış kişilerdi.

Mevlâna'nın etrafa tesiri, aristokrasi ve şehir çevresinde daha büyük idi.¹⁰²
O, daha çok münevverlere hitap ediyordu.¹⁰³ Köylüler hakkındaki kanaati olumlu
değildi; tahsilsiz ve terbiyesiz köylüleri şiirlerinde nefsin sembolü olarak görüyor-
du.¹⁰⁴ Dolayısıyla Mevlâna ve Mevlevîlik kentsel çevreleri etkilemesine karşın,
Türkmenlere yabancı kalmıştır. Türkmenler, yönetici seçkinlerle bütünleşen
Mevlâna çevresinde değil, Kırşehir'in bir köyüne yerleşen Hacı Bektaş çevresin-
de toplanmayı yeğlemişlerdir.¹⁰⁵ Bir Türk tarikatı olup askere ve avama dayanan
Bektaşiliğin aksine, Mevlevîlik daha ziyade okumuşlara, havasa ve sanatkârlara
inhisar eden bir ocaktır.¹⁰⁶ Mevlâna'nın bu uygulamasında herhangi bir kesimi
dışladığı sonucunun çıkarılmaması gerektiği kanaatindeyiz. O, enerjisini özellikle
şehirlerde yaşayanlara sarf etmek, o kesime yoğunlaştırmak, kendisini bölerek
etki gücünü hafifletmemek için, diğer kesimin eğitimini asker ve avama hitap
eden Bektaşiliğe, özellikle Türkmenlere hitap eden Yunus Emre'ye bırakmış,
böylece onların yetişemediği kesimi eğiterek bir denge sağlamıştır. Ama tekrar
ifade edelim ki, yetiştirme konusunda, eğitime konusunda onun tercihi, eğitilmiş,
yetiştirilmiş kimseler değil; kapasitesi, kabiliyeti olan, ama eğitim imkânı bulamayan
cahil kimselerden yanadır.

O, yetişmiş insanları hizmet ve vazifelerinin başında bırakarak, halkın için-
den seçtiği, kabiliyetli fakat zaruretler sebebiyle cahil kalmış gençleri yetiştirerek
cemiyete ve hizmetine eleman kazandırmıştır. Kendisine vezirler veya ilmi ve as-
kerî sınıftan çeşitli kişiler gelip bağlanarak hizmetine girmek istediklerinde onları
irşat ve himaye etti; fakat hiçbirini hizmetine almadı ve aslı vazifelerinin başında
bıraktı. Onun Anadolu'ya ve İslâm âlemine yaydığı hizmet ve irşat elemanlarının
hemen hemen tamamı, bu şekilde avam arasından seçip yetiştirdiği ve millete
mal ettiği kişilerdi.¹⁰⁷ Nitekim o, okuryazarlığı dahi olmayan Şeyh Selâhaddin'i,
âdeta bir gergef gibi işlemiş ve şeyhlik makamına yükseltmiştir. Selâhaddin de
kendisine tevdi edilen bu görevi hakkıyla yapmıştır.

¹⁰⁰ Yaşar, s. 76–77

¹⁰¹ Eflâki, I, 303; Fûruzanfer, s. 195

¹⁰² Kayaoğlu, İsmet, “Mevlâna'nın Çağdaş Derviş Tarikatları–Babalar–Kalenderler ve Diğerleri”
AÜİFD., XXXI, 155

¹⁰³ Turan, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul, 1994, II, 186

¹⁰⁴ Schimmel, s. 32

¹⁰⁵ Yurt Ansiklopedisi, “Konya,” İstanbul, 1982–1983, VII, 5217

¹⁰⁶ Çelebi, Asaf Halet, s. 148

¹⁰⁷ Yaşar, s. 76–77

Mevlâna, Anadolu'daki yükselişin temel fikrini böylece geliştirmiştir. Sözü ve bilgisi eksik; ama samimî fertlerin önünü böylece açmış, onlara bilgilenme ve yükseliş yolunu göstermiştir. Bilgili kişilerince ayırıcı ve engelleyici değil, yol açıcı ve birleştirici olmaları gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁸

Mevlâna ısrarla insanları birlik-beraberliğe çağırmış; kalem erbabı, kelâm erbabı, kılıç erbabı başta olmak üzere toplumun bütün kesimini birbirine kenetlenmeye, kardeş olmaya davet etmiştir. O, tasavvuf erbabıyla, ilim adamlarıyla polemige girmemiş, hatta ara sıra onların dergâhlarını ziyarete gidip, onlara verdiği değeri, gösterdiği saygıyı ima etmiştir. Hem söylemleriyle, hem pratik uygulamalarıyla bu birlik, beraberlik, kardeşlik anlayışını bütün vatan sathına yaymıştır.

Selahaddin Yaşar, bu konuda şu tespitlerde bulunmaktadır:

“Anadolu'ya hâkim olan devlet otoritesi Moğol taunu ile yıkılınca bâtil cereyanlar meydanı boş bulmuş ve maddeten yanan Anadolu insanını mânen de yakmaya başlamışlardı. Bu bir bakıma Anadolu'nun helâki, temiz iman ve müspet düşünce sahiplerinin yeni bir vatan arama felâketi demektir. Bu takdirde, dünyada hakikat, hadisatı çok geriden takip edecek, insanlığın maddî ve manevî huzura kavuşma ümidi temelli kaybolacaktı. Mevlâna bu felâketi önlemek için, Anadolu'nun her tarafında müspet faaliyetlerle ahalinin itimadını kazanan ve imanlarını kuvvetlendirerek kardeş olmalarını temine çalışan Ahi ocaklarının reisi Hüsameddin Çelebi'yi kendisine dost seçti ve dergâhına şeyh tayin etti. Bu sayede hem kendisinden himmet ve hamiyet bekleyen yüzlerce mürit ve talebesi başsız kalmadı, hem de Anadolu'nun her tarafına yayılan Ahi ocakları vasıtasıyla Mevlâna'nın hitap sahası bütün İslâm âlemini içine alacak şekilde genişledi. O sırada bilhassa Anadolu'da bir çıban başı şeklinde büyüyen Bâtınî cereyanlar, Mevlâna'nın mükemmel ilmi ve coşkun gönlü sayesinde halkı etrafında toplamasıyla, yayılma imkânı bulamadı. Hüsameddin Çelebi'nin kendisine intisabından sonra, Ahi ocaklarına bağlı genç gönül fedailerini de himayesine alıp hizmetinde istihdam eden Mevlâna, âdeta Anadolu'da hükmetme ihtirası olmayan bir devlet teşekkülü hâline geldi. Sultanların, beylerin, paşaların fermanının geçmediği yerlerde Mevlâna'nın sözleri dinlenip nasihatlerine uyuldu. Böylece Anadolu onca karışmasına rağmen, İslâmî hakikatler yerleşti ve binlerce insan ebedî mahvoluştan kurtuldu.”¹⁰⁹

Mevlâna'nın irşadı, sadece kendi zamanına mahsus değildir. Onun irşadı insanlığın idealidir ve nasıl İslâmiyet kıyamete kadar bâkiyse, irfan âleminde Mevlâna'nın irşadı da ebediyete kadar bâkidir. Her mürşit ve rehber, insanın belirli zamanlardaki ihtiyaçlarını karşılar. İrşat eğer ulvi manasıyla insanı bulmuş ve onun üzerinde işlemişse onun getirdiği fikir ve ruh, zaman ve mekân kaydını aşar, âlemsümul olur. Mevlâna, beşeriyetin mürşididir. Aradan asırlar geçmesine rağmen onun meşalesinin Konya'nın dar muhitinden çıkıp Şark ve Garp kültür ve medeniyetini aydınlatması, Mevlâna'nın evrenselliğinin ispatıdır.¹¹⁰

İlmi, sanatı, tefekkür kabiliyeti ve salâhiyetinden başka, onda bulunan insan-

¹⁰⁸ Karaismailoğlu, *Mevlâna ve Kültürümüz*, s. 134

¹⁰⁹ Yaşar, s. 69-70

¹¹⁰ Tarlan, A. Nihat, *Mevlâna*, İstanbul, 1974, s. 79-80

lık aşkına doyamıyoruz. Asırlar, ellerindeki meşaleyi birbirine devreden koşucular gibi geçtikçe, bu muhabbet meşalesinin şulesi, zamanı ve mekânı kaplıyor. Bugün Şark ve Garp bu irfanın vüsati, inceliği önünde dize gelmiştir.¹¹¹ Nitekim dünyanın neresinde olursa olsun, Mevlâna'nın anıldığı her yerde, gönülden, aşktan, birlik ve beraberlikten bahsedilmektedir.¹¹²

Mevlâna, gerek örnek yaşayışıyla, gerek bıraktığı eserleriyle, yaşadığı dönemden günümüze kadar dini, dili, ırkı ne olursa olsun tüm insanlığa rehber olmuş, yönlerini, yollarını göstermiştir. İçinde yaşadığımız XXI. asırda, üstelik kitle iletişim araçlarının yaygın olduğu, dünyanın küçüldüğü bir devirde eğitim — öğretim, pedagoji alanlarında dünya çapında eserler vermiş kişilerin bile hayal edemeyecekleri bir başarıya imza atmıştır. Hem de bu başarısını birilerinin eteğine tutunmadan, asla popülizm yapmadan, hiçbir zaman reklâma başvurmadan gerçekleştirmiştir. Ondaki bu tesir gücünün temel dinamiklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Ezilen, baskı ve zulümlere maruz kalan insanların yaşadığı bir toplumda irşadını sürdüren Mevlâna, halk nazarında bir kurtarıcı gibi görülmüştür.

Kendisi üstün bir zekâya, kuvvetli bir hafızaya sahiptir.

Mükemmel bir eğitim-öğretim almış; ilmiyle amel etmiştir.

Sözleriyle, davranışları uyumludur; tebliğ ettiği şeyleri bizzat kendisi yaşamıştır.

Daimi surette, israiliyatın, hurafe ve efsanelerin bulaşmadığı; Kur'ân ve Sünnet membaından beslenen fikirlerin savunucusu olmuştur.

Dogmalara, hurafelere takılı kalmamış, özgür bir insan oluşturma ve onu lâ-yıkıyla işleme gayretinde sabırlı davranmıştır.

Teoriden ziyade pratiğe, uygulamaya yönelik düşünceler sunmuştur.

Fikirleri taklit mahsulü değil, orijinaldir.

Şiir ve sanat anlayışında, "toplum için sanat" ilkesini benimsemiş, şiiri amacına ulaşmada bir vasita olarak görmüştür.

Kapalı, entelektüel bir üslup yerine sehl-i mümteni diye isimlendirebileceğimiz kolay bir üslup kullanmıştır.

Kıyas ve benzetme ağırlıklı, somut örneklerle muhakeme gücünü geliştiren, düşündüren bir eğitim-öğretim metodu uygulamıştır.

Mesajları günübürlük, yerel değil; geleceğe ve tüm insanlığa hitap eden evrensel mesajlardır.

Tebliğinde makama, mevkiye, şan ve şöhrete itibar etmeyip, ihlâsla, samimiyetle Allah rızasını hedeflemiştir.

Değişik iklimlerin havasını solumuş, dolayısıyla yaşadığı bölgenin, İslâm âleminin ve dünyanın siyasî, iktisadî, sosyokültürel konjonktürünü çok yakından tanıma imkânı bulmuştur.

İnsanların psikolojik ve sosyolojik yönlerini çok iyi tahlil etmiştir.

¹¹¹ Sargut, Meşkure, *Hak ve Halk Yolunda Mevlâna*, Konya, 1958, s. 5

¹¹² Celebi, Celâleddin, *Hz. Mevlâna'da İlim*, s. 40

Toplumdan kendisini soyutlamamış, halkla iç içe yaşamıştır.

İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını giderme, problemlerini çözme konusunda her türlü fedakârlığı yapmaktan çekinmemiştir.

Devlet yöneticileriyle ilişkilerinde şahsiyetli bir siyaset takip etmiş, hiçbir zaman onlardan şahsî menfaat kabul etmemiş; devlet-millet ve ilim-sanat erbabını birleştirmiştir.

Sonuca ulaşma konusunda aceleci davranmadan, yılgınlık göstermeden sabır ve sebatla çalışmıştır.

Muhataplarına “nefret ve korkudan uzak, sevgi ve müjdeye” dayalı bir yaklaşım sergilemiştir.

Hakkında yapılan dedikoduları olgunlukla karşılamış, polemiklerden, kısır çekişmelerden uzak durmuştur.

Devrin aydınlarıyla rekabete girmemiş, onlarla ilişkilerinde yapıcı davranmıştır.

Kişilerin yüzlerine karşı söylemediği şeyleri, arkalarından söylememiştir.

İnandığı değerlerden asla taviz vermemiş, ama yerine göre toleranslı davranmıştır.

Hedef kitle olarak, “yetiştirilmiş insan” yerine “yetiştirici insan”ı seçmiştir.

Enerjisini özellikle şehirliyle teksif etmiş, diğer kesimlerin eğitimini diğer ırşat görevlilerine bırakmış; böylece hem yükünü hafifletip verimini artırmış, hem de diğer meslektaşlarının sempatisini kazanmıştır.

Devamlı surette; “tembel, pısırık insan” yerine, “aksiyoner insanlar” yetiştirme çabası içinde olmuştur.

“Ayrıştırıcı, bölücü değil; birleştirici, bütünleştirici insan yetiştirme”yi hedeflemiştir.¹¹³

DEĞERLENDİRME - SONUÇ

Mevlâna, âlimlik, mutasavvıflık, şairlik gibi birçok sıfatları üzerinde taşıyan ve çağına olduğu kadar çağımıza da evrensel fikirleriyle yön veren bir şahsiyettir. O, içinde yaşadığı toplumun hemen her tabakasıyla dialog kurmuş, onlara rehberlik etmiştir. Bıraktığı eserleri, mesajlarının kendisinden sonraki çağlara ulaşmasını sağlamış, bu bağlamda, başta Türk-İslâm medeniyeti olmak üzere, Doğu ve Batı medeniyetlerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Mevlâna'daki bu tesir gücünün; yaşadığı çağın şartlarıyla, Mevlâna'nın karakteristik özellikleriyle, aldığı eğitimle, uyguladığı eğitim metotlarıyla ve bıraktığı her dem tazeliğini koruyan eserleriyle yakından ilişkisi vardır. Bu amillerin hemen hepsinin bir arada bulunması, emsalleri arasında onu daha da karizmatik bir şahsiyet hâline getirmiştir.

Kaynaklar:

- » ARAZ, Nezihe, Aşk Peygamberi (Mevlâna'nın Hayatı), İstanbul, 2004.
- » _____, “Çağdaş Kavramlar Işığında Tebrizli Sems'in Kişiliği,” V.U.M.K.,Konya 1982,s.118-124.
- » AYDIN, Mehmet, “Mevlâna'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı,” II. M. M. K., Konya, 1986, s. (281-286) .
- » _____, “Muhiddin-i Arabî ve Hz. Mevlâna Yaklaşımı,”I. M. M. K., Konya, 1987, s. (99-305).
- » BEYTUR, Midhat Bahari, Mesnevî Gözüyle Mevlâna-Şiirleri Aşk ve Felsefesi-, İstanbul, 1965.

¹¹³ Güzel, s. 250-252

- » ÇELEBİ, Celâleddin, Hz. Mevlâna, Konya, 1996.
- » _____, Hz. Mevlâna'da İlim, Konya, 1996.
- » ÇELEBİ, Asaf Halet, Mevlâna ve Mevlevîlik, İstanbul, 1957.
- » EFLÂKÎ, Ahmet, Âriflerin Menkıbeleri, çev.: Tahsin Yazıcı, İstanbul, 2001, c.: I-II.
- » ERGÜVEN, Abdullah Rıza, Bütün Yönleriyle Yunus Emre, İstanbul, 1982.
- » EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, "Mevlâna Celâleddin ve Mevlevîlik," Y. A., İstanbul, 1982-83, c.: VII.
- » EYÜBOĞLU, Sebahattin, Yunus Emre, İstanbul, 1972.
- » FÜRÜZANFER, Bediüzzaman, Mevlâna Celâleddin, çev.: F. Nafiz Uzluk, İstanbul, 1986.
- » GÖLPINARLI, Abdülbaki, Divân, İstanbul, 1971.
- » _____, Mevlâna Celâleddin, İstanbul, 1985.
- » _____, "Mevlâna-Yunus," Uluslararası Yunus Emre Semineri (6-8 Eylül 1971) İstanbul, 1971.
- » GÜZEL, Ahmet, Aşkın Simurgu -Bir Mevlâna İncelemesi-, Konya, 2007 .
- » HİTTİ, Philip K., Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi, çev.: Salih Tuğ, İstanbul, 1980, c.: I-II.
- » KABAKLI, Ahmet, Mevlâna, İstanbul, 1976.
- » KARAIŞMAILOĞLU, Adnan, "Klâsik Türk Şiir Geleneğinde Mevlâna'nın Yeri ve Edebî Miras Tartışmaları," X. M. M. K., Konya, 2002, s. (127-135).
- » _____, Mevlâna ve Kültürümüz, Konya, 2005.
- » KAYAOĞLU, İsmet, "Mevlâna'nın Çağdaş Derviş Tarikatları-Babalar-Kalenderler ve Diğerleri" AÜİFD., Ankara, 1989, c.: XXXI, s. (146-155).
- » _____, Mevlâna ve Mevlevîlik, Konya, 2002.
- » KÖPRÜLÜ, Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 1966.
- » KÜÇÜK, Hülya, Tasavvuf Tarihine Giriş, İstanbul, 1997 .
- » KÜÇÜK, Osman Nuri, "Mevlâna'nın Moğol Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları -I, Tasavvuf Dergisi, yıl: IV, sayı: 11, Ankara, 2003, s. (258-322).
- » LERMİOĞLU, Ayten, "Mevlâna Celâleddin-i Rûmî," V. U. M. K., Konya, 1982, s. (174-178).
- » MEVLÂNA, Celâleddin Rûmî (v. 672/1273), Fihî Mâfih, çev.:Meliha Ülker Tanıkâhya, İst. 1985
- » _____, Mektuplar (Mektûbat), çev. : Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1963.
- » _____, Mesnevî, çev. ve şerh.: Tahirü'l- Mevlevî, İstanbul, t.y., II. bsk., c.:I-XIV .
- » MEYEROVİTCH, Eva de Vitray, Mesnevî (Mutlağın Aranışı), çev.: Mehmet Aydın, Konya, 1996.
- » MİAN, Beşir Ahmed, Mevlâna'nın 677. Ölüm Yılına Anma Maksudıyla Verdiği Konferans Metni, Ankara,1950 (Mevlâna Enstitüsü Kütüphanesi, no: 3187) .
- » MOLLA CAMÎ, Mevlâna Nureddin Abdurrahman b. Ahmed (v. 898/1492), Nefahatü'l- Üns min Hadarâti'l-Kuds, çev.: Kâmil Candoğan -Sefer Malak, İstanbul, 1971.
- » NEDVÎ, Ebu'l-Hasen, Hz. Mevlâna (Duygu ve Düşüncede Tazelik), çev.: M. Eminoglu, Konya, 1986 .
- » NICHOLSON, Reynold A., Mevlâna Celâleddin Rûmî, çev.: Ayten Lermioğlu, İstanbul, 1973.
- » NÜZHET, Sadettin, Mevlâna, İstanbul, 1932.
- » PANAYOTOPULOS, I., M., Benzersiz Mevlâna, çev.: Kriton Dinçmen, İstanbul, 2003.
- » RİTTER, Helmut, "Mevlâna Celâleddin," İ. A., İstanbul, 1988, c.:III, s. (53-58).
- » SARGUT, Meşkure, Hak ve Halk Yolunda Mevlâna, Konya, 1958.
- » SATOĞLU, Abdullah, Mevlâna'nın Hocası Seyyid Burhaneddin, y. Yok, 1965.
- » SCHIMMEL, Annemarie, Mevlâna Celâleddin Rûmî (Ben Rüzgânın Sen Ates), çev.: Senail Özkan, İstanbul, 2000 .
- » SİPEŞÂLÂR, Feridun b. Ahmed, Mevlâna ve Etrafındakiler (Risale), çev.: Tahsin Yazıcı, İst. 1977.
- » ŞİMŞEKLER, Nuri, "Batı Dünyasında Mesnevî ve Divân-ı Kebîr Üzerine Yapılan İlk Çalışmalar," KTO Dergisi, Aralık- 2006 sayısı, Konya, 2006.
- » TARLAN, A. Nihat, Mevlâna, İstanbul, 1974.
- » TİMURTAŞ, Faruk Kadri, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, İstanbul, 1993.
- » TURAN, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971.
- » _____, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, İstanbul, 1994, c.: I-II.
- » YAŞAR, Selahaddin, Mevlâna -Hayatı, Sanatı ve Tefekkürü-, İstanbul, 1988.
- » YENİTERZİ, Emine, Mevlâna Celâleddin Rûmî, Ankara, 1997.
- » YÜCEBAŞ, Hilmi, Edebiyatımızda Mevlâna, İstanbul, 1959.